

**NEOGENETIC SEASONAL MINERALS OF MUD VOLCANO OF BURUL'KAYA
(KERCH PENINSULA)**

M.A. Deyak

**НОВОУТВОРЕНІ СЕЗОННІ МІНЕРАЛИ БУРУЛЬКАЙСЬКОГО ГРЯЗЬОВОГО ВУЛКАНУ
(КЕРЧЕНСЬКИЙ ПІВОСТРІВ)**

М.А. Деяк

Information about neogenetic seasonal minerals of Burul'kaya mud volcano has been presented. They are: gypsum, epsomite, astrachanite, thenardite, mirabilite, halite. Comprehensive research of their morphological and optical properties have been conducted, a conclusion have been done about genesis.

Наведено дані про сезонні мінерали Бурулькайського грязьового вулкану: гіпс, епсоміт, астраханіт, тенардит, мірабіліт, галіт. Проведено всебічне дослідження їх морфологічних та оптичних властивостей, зроблено висновок про генезис. Ключові слова: грязьовий вулкан, сезонні мінерали, сопкові води, кристалогенезис.

ВСТУП

Грязьові вулкани є одним з унікальних природних об'єктів, де відбувається сучасне мінералоутворення. В зв'язку з тим, що глибина кореневої системи грязьових вулканів неоднакова і осадові товщі, що приймають участь у формуванні продуктів їх діяльності мають різний літологічний склад, ми у межах навіть невеликої території можемо спостерігати різний набір новоутворених мінералів. Тому для створення повної картини сучасного грязьовулканічного мінералоутворення необхідно дослідити всі грязьові вулкани. У попередніх публікаціях ми надали детальну характеристику новоутвореним мінералам Булганакського і Кончекського грязьових вулканів. В них нами встановлено такі мінерали: галіт, бура, тинкалконіт, трона, нітратин, гіпс, астраханіт, епсоміт, гексагідрит, пентагідрит, сандерит.

РАЙОН РОБІТ, МЕТОДИ ТА ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бурулькайський грязьовий вулкан розташований в центральній частині Позапарпачської області Керченського півострова і в структурному відношенні займає осьову частину Слюсаревської антикліналі. У сучасному рельєфі — це депресивне зниження майже ізометричної форми діаметром близько 1500 м. З усіх боків вулканічна споруда обрамлена гребенем чокракських рифових вапняків.

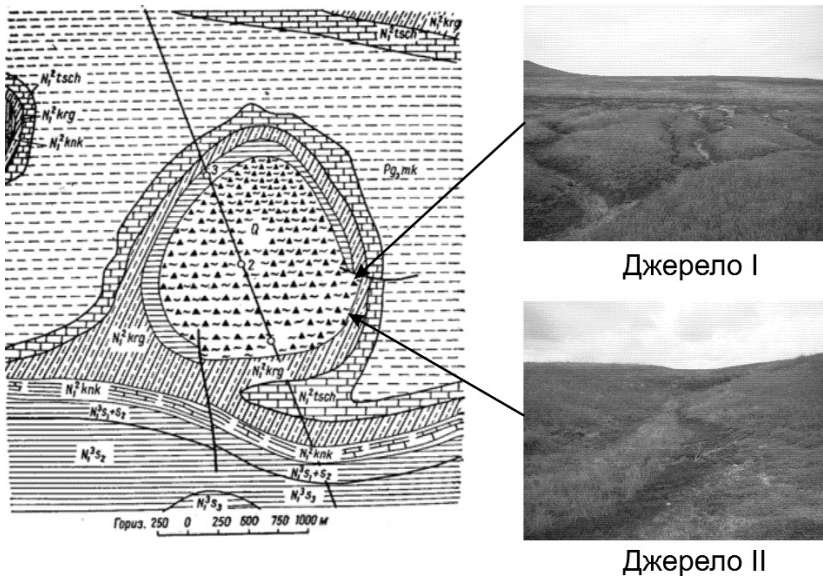
Буровими роботами, що проводились у 60-х роках ХХ ст. Камиш-Бурунським управлінням рудної геології, тут встановлена вдавлена синкліналь кальдерного типу, а в її розрізі потужні сопкові відклади сарматського віку. В центральній частині вдавленої синкліналі потужність сопкових відкладів сягає 80 м [2]. Особливості літологічного складу та умови залягання сопкових відкладів (їх чітка розшарованість) свідчать про минулу активність грязьового вулкану та пульсуючий характер викидів з нього.

Нині грязьовий вулкан знаходиться в пасивній фазі. Тут фіксуються два водних джерела, які розташовані в бортових ділянках на сході вдавленої синкліналі. Обидва джерела приурочені до зони радіального порушення. Джерела постачають з надр невелику кількість води і газу. Вода прозора, солонувата на смак, має сірководневий запах. Температура води протягом доби не змінюється і становить $24 \pm 0,5^\circ\text{C}$. Вода з джерел у вигляді невеличких струмків стікає по схилу. В міру віддалення від витoku струмки швидко втрачають воду, пересихають і на відстані приблизно 30 м в них починає відкладатись мінеральна речовина. Це різного роду нальоти, кірки, висипки білого, сірувато-білого кольору, що вкривають всі русла цих струмків (рис. 1). Саме вони і були предметом нашого дослідження.

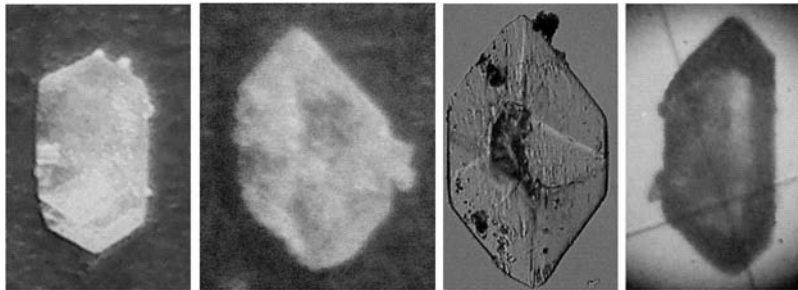
Відбір проб проводився влітку 2008 р. при температурі повітря 30°C .

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ АНАЛІЗ

Нашими дослідженнями в мінеральній речовині, яка утворилася з газо-водних джерел Бурулькайського грязьового вулкану, встановлено 6 мінералів: гіпс, епсоміт, астраханіт, тенардит, мірабіліт, галіт. Всі вони, крім мірабіліту, фіксуються на рентгенограмах. Для гіпсу, астраханіту та галіту, крім того, встановлено кристали. Кристали мірабіліту отримані експериментально після розчинення новоутво-

Рис. 1. Схема геологічної будови Бурулькайського грязьового вулкану та місце відбору проб.

Рис. 2. Морфологія кристалів гіпсу

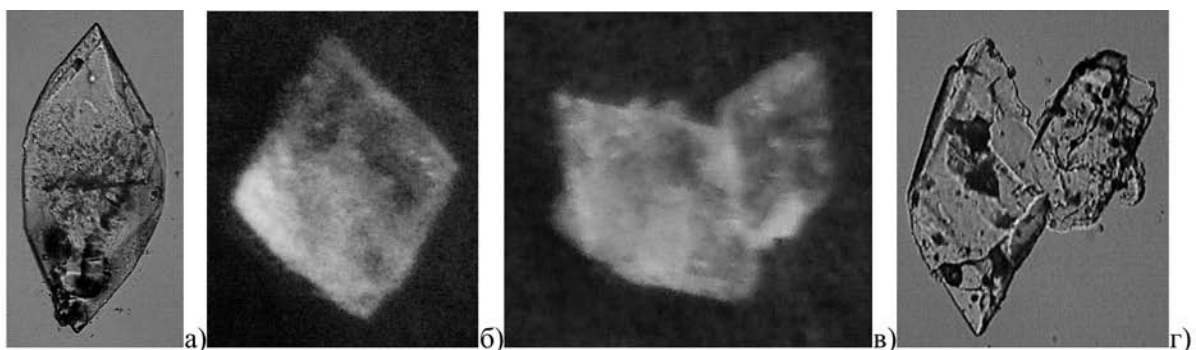
по довгій осі від 0,1 до 0,5 мм (рис. 3). Сплюснені кристали безбарвні, водянопрозорі, зі скляним блиском; ізометричні — каламутно-білі, з тьмяним блиском. На всіх кристалах добре помітні сліди розчинення. Для дипірамідальних індивідів характерні закономірні зростки. Мінерал оптично негативний, двовісний; показники заломлення Ng' — 1,487, Np' — 1,483. Дані рентгеноструктурного аналізу астраханіту наведено в табл. 1. Всі індивіди та зростки астраханіту добре розчиняються в HCl і дистильованій воді.

Епсоміт — $MgSO_4 \times 7H_2O$. Однозначно фіксується на рентгенограмі (табл. 1) в пробі з джерела № 1. Природна форма виділення — землясті агрегати білого кольору. Його кристали отримані лише після розчинення цих агрегатів в дистильованій воді. Вони прозорі, крихкі, мають віялоподібний, гол-

рених кірок в дистильованій воді. Наводимо коротку характеристику новоутворених мінералів:

Гіпс — $CaSO_4 \times 2H_2O$. Встановлений лише в джерелі №1. Це добре індивідуалізовані кристали з призматичним та біпірамідальним габітусом. Обрис індивідів ізометричний, стовбчастий, таблитчастий. Довжина кристалів по довгій осі — 0,1–0,7 мм (рис. 2). Кристали ізометричного та таблитчастого обрису мають комбінацію двох призм та пінакоїду. Останній в більшості індивідів розвинутий слабо або взагалі відсутній. Всі кристали гіпсу безколірні, водянопрозорі, зі скляним блиском. Показник заломлення Ng' — 1,528, Np' — 1,520. В 10%-ній соляній кислоті грані кристалів піддаються частковому розчиненню. Дані рентгеноструктурного аналізу гіпсу наведено в табл. 1.

Астраханіт (Bloedite) — $Na_2Mg[SO_4] \times 4H_2O$. Встановлений в пробі з джерела №1 у вигляді індивідуальних кристалів. Габітус їх дипірамідальний, ромбоєдричний. Обрис кристалів ізометричний, сплюснений. Розмір кристалів

Рис. 3. Морфологія кристалів та зростків астраханіту

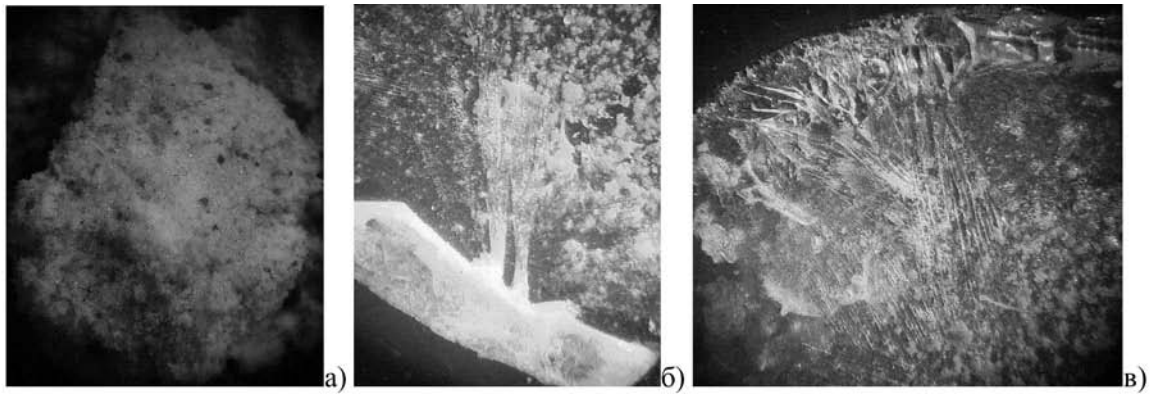

Рис. 4. Морфологія виділень епсоміту. а — землисті агрегати; б, в — індивідуальні кристали

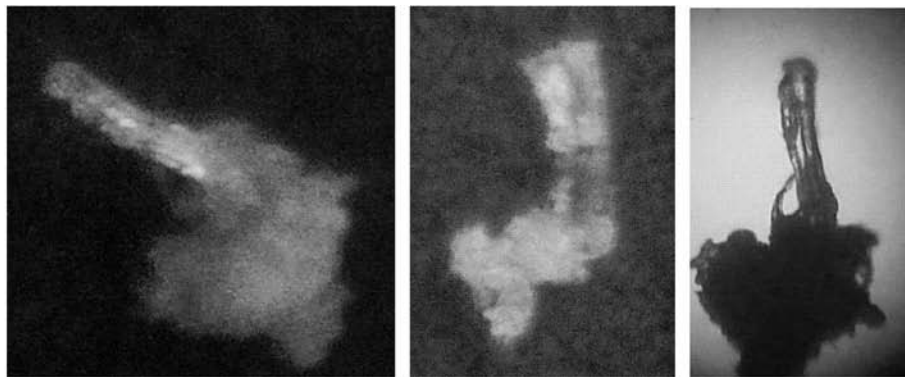

Рис. 5. Морфологія волокнисто-голчастих кристалів галіту

частих, списовидний обрис (рис. 4). Показники заломлення цих кристалів в імєрсіях Ng' — 1,462, Np' — 1,434.

Галіт — $NaCl$. Встановлений в пробах з джерела №1 у вигляді кристалів волокнисто-голчастого габітусу з чітко видовженим обрисом. Розмір індивідів по видовженню до 0,3 мм (рис. 5). Вони безбарвні, водянопрозорі, зі скляним блиском. Характерні лінії галіту на рентгенограмах вказані в табл. 1. Замірний показник заломлення галіту N' — 1,543.

Тенардит — $NaSO_4$. Однозначно встановлений на рентгенограмах з новоутворень джерела № 2. Форма виділення: суцільні, щільні, з гладкою поверхнею, кірки білого кольору (рис. 6, а). Головні лінії на рентгенограмах вказані в табл. 1. Після розчинення цих кірок в дистильованій воді нами отримані друзові та жеодоподібні форми тенардиту та заміряні його параметри (рис. 6, б, в). В окремих індивідах добре помітна його двовісність та позитивний характер. Показник заломлення Ng' — 1,476, Np' — 1,470. Природні кірки, а також експериментально отримані форми тенардиту добре розчиняються в розбавленій HCl і дистильованій воді.

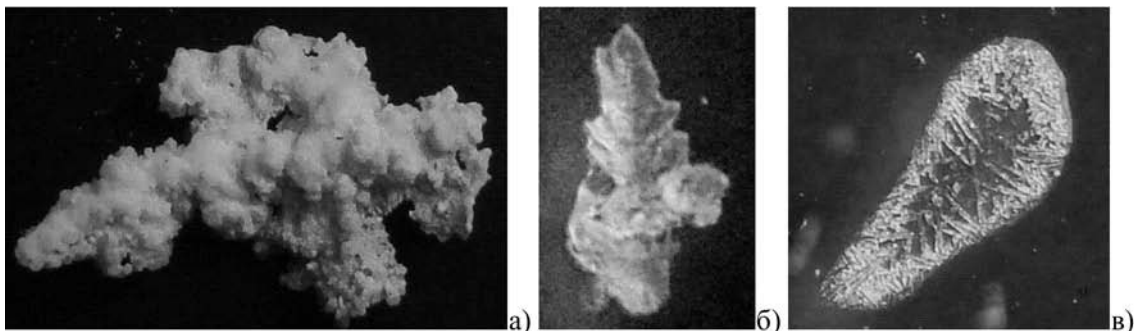
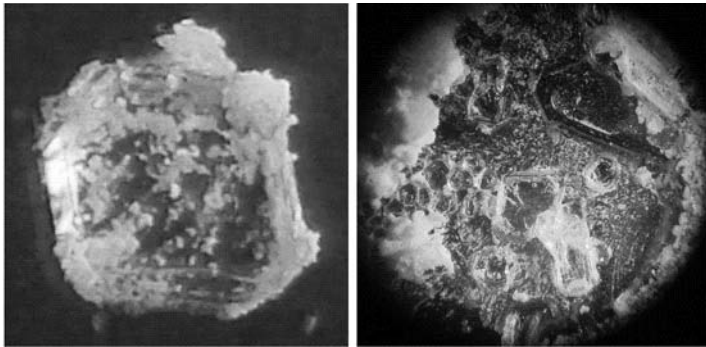

Рис. 6. Морфологія природних (а) та експериментально отриманих (б, в) агрегатів тенардиту

Таблиця 1. Результати рентгеноструктурного аналізу мінеральних новоутворень з газо-водних джерел грязьового вулкану Бурулькая

Sample Brk. 1		33-311 15 Гіпс $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$		19-1215 67 Астраханіт (Bloedite) $\text{Na}_2\text{Mg}[\text{SO}_4] \cdot 4\text{H}_2\text{O}$		36-419 84 Епсоміт $\text{MgSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$		24-719 89 Гексагідрит $\text{MgSO}_4 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$		5-628 93 Галіт NaCl		Sample Brk. 2		37-1465 94 Тенардит $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$	
d/n	I	d/n	I	d/n	I	d/n	I	d/n	I	d/n	I	d/n	I	d/n	I
7,648	7	7,63	100	-	-	-	-	-	-	-	-	4,677	65	4,659	71
5,997	17	-	-	-	-	5,98	30	-	-	-	-	3,85	14	3,838	17
5,368	22	-	-	-	-	5,34	30	5,45	50	-	-	3,188	46	3,181	52
5,116	4	-	-	-	-	-	-	5,1	45	-	-	3,085	38	3,077	55
4,897	4	-	-	-	-	-	-	4,88	30	-	-	2,789	100	2,784	100
4,562	26	-	-	4,555	95	-	-	4,56	8	-	-	2,651	57	2,648	52
4,498	16	-	-	-	-	4,477	12	-	-	-	-	2,521	3	2,517	1
4,41	7	-	-	4,442	6	-	-	4,39	100	-	-	2,461	3	2,456	1
4,223	100	4,283	100	-	-	4,216	100	-	-	-	-	2,333	27	2,33	25
4,055	5	-	-	-	-	-	-	4,04	45	-	-	2,215	5	2,212	6
3,99	4	-	-	3,981	10	-	-	-	-	-	-	1,922	4	1,919	3
3,802	15	3,799	17	3,8	25	3,782	12	-	-	-	-	1,897	5	1,893	3
3,463	12	-	-	-	-	3,449	10	3,459	14	-	-	1,867	34	1,865	36
3,432	10	-	-	-	-	3,425	10	-	-	-	-	1,844	6	1,842	5
3,351	19	-	-	3,333	20	-	-	3,387	12	-	-	1,802	6	1,8	4
3,292	22	-	-	3,289	95	-	-	3,293	4	-	-	1,683	15	1,681	13
3,255	21	-	-	3,252	100	-	-	-	-	3,26	13	1,665	10	1,663	8
3,182	7	-	-	-	-	-	-	3,197	16	-	-	1,608	6	1,606	4
3,07	4	3,065	75	-	-	-	-	3,098	4	-	-	1,592	3	1,59	1
2,978	22	-	-	2,971	40	2,983	12	2,968	4	-	-	1,555	13	1,553	10
2,886	24	2,873	45	-	-	2,88	20	-	-	-	-	1,514	3	1,512	2
2,822	6	-	-	-	-	-	-	2,828	4	2,821	100	1,499	6	1,498	5
2,751	19	2,789	10	-	-	2,744	18	2,773	12	-	-	1,467	2	1,466	1
2,682	26	2,685	35	2,687	14	2,674	20	2,691	8	-	-	1,43	6	1,429	5
2,662	28	-	-	2,651	40	2,658	25	-	-	-	-	1,388	4	1,387	2
2,589	9	-	-	2,586	20	-	-	2,576	6	-	-	1,377	2	1,377	1
2,482	4	2,495	11	-	-	-	-	-	-	-	-				
2,385	7	-	-	-	-	2,382	7	-	-	-	-				
2,317	4	-	-	2,314	10	-	-	-	-	-	-				
2,3	5	-	-	2,297	12	-	-	-	-	-	-				
2,278	6	-	-	2,276	20	-	-	2,28	8	-	-				
2,259	7	-	-	-	-	2,255	6	-	-	-	-				
2,229	5	2,219	15	-	-	-	-	-	-	-	-				
2,208	12	-	-	-	-	2,204	10	2,205	4	-	-				
2,175	5	-	-	2,17	16	-	-	-	-	-	-				
2,139	7	-	-	2,141	8	2,132	6	-	-	-	-				
2,104	11	2,086	25	-	-	2,108	10	-	-	-	-				
2,044	4	-	-	-	-	-	-	2,069	4	-	-				
2,028	5	-	-	2,025	30	-	-	-	-	-	-				
2,011	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-				
1,997	5	-	-	1,992	8	-	-	1,993	4	1,994	55				
1,959	8	-	-	1,959	16	1,959	7	-	-	-	-				
1,937	6	-	-	1,937	16	-	-	-	-	-	-				
1,883	6	-	-	-	-	-	-	1,879	8	-	-				
1,864	7	-	-	1,858	10	-	-	1,865	6	1,995	35				
1,633	6	-	-	-	-	-	-	-	-	1,628	15				

Примітка: аналіз зроблено в лабораторії геологічного факультету КНУ, Еталон JCPDS, аналітик С.П. Савенок.

Рис. 7. Морфологія кристалів мірабіліту, отриманих після розчинення кірок тенардиту

виділення зафіксувати не вдалось, як в природних агрегатах, так і після їх розчинення і подальшої кристалізації.

ОБГОВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ТА ВИСНОВКИ

З наведених вище мінералів, нами раніше в Булганакському і Кончекському грязьових вулканах встановлено гіпс, астраханіт, епсоміт, гексагідрит, галіт. Проте в даному грязьовому вулкані не зафіксовано мінералів, наявних в названих вулканах: бура, тинкалконіт, трона, нітратин, пентагідрит, сандерит. Це вказує на різний склад та ступінь мінералізації сопкових вод, навіть у межах одного вулкану. Хімічний склад сопкової води джерела №1 суттєво відрізняється від джерела № 2 (табл. 2). В джерелі №1 спостерігається низький вміст катіонів Na та відносно багато Ca і Mg. В джерелі № 2, навпаки, — багато Na та мало Ca і Mg. Вміст аніонів Cl⁻, SO₄²⁻, HCO₃⁻, CO₃²⁻, NO₃⁻ та B теж суттєво відрізняються.

Таблиця 2. Хімічний аналіз води з газодонних джерел Бурулькайського грязьового вулкану

Джерело	pH	Вміст елемент, мг/дм ³									
		Na ⁺	K ⁺	Ca ⁺	Mg ²⁺	Cl ⁻	SO ₄ ²⁻	HCO ₃ ⁻	CO ₃ ²⁻	NO ₃ ⁻	B
№1	7,45	241,50	11,0	150,30	237,12	289,59	988,59	436,87	не виявлено	39,12	7,68
№2	7,75	1159,20	16,35	27,56	50,16	605,51	81,87	1879,26	204,0	1707,20	59,25

Схема мінералоутворення з водної фази Бурулькайського грязьового вулкану нам уявляється такою. В джерелі №1 першим виділився гіпс, коли водний розчин був ще недостатньо насичений хлористим натрієм. Після гіпсу, але ще з водної фази сформувались кристали астраханіту. На останніх стадіях випаровування утворились агрегати епсоміту і останнім виділився галіт. Гексагідрит утворюється по епсоміту в результаті його дегідратації. В джерелі № 2 з розчину викристалізовується тільки тенардит.

1. Шнюков Е. Ф., Гнатенко Г. И., Нестеровский В. А и др. Грязевой вулканизм Керченско-Таманского региона. — К.: Наук. думка, 1992. — 200с.
2. Шнюков Е.Ф., Науменко П. И., Лебедев Ю. С. и др. Грязевой вулканизм и рудообразование. — К.: Наук. думка, 1971. — 332с.
3. Шнюков Е. Ф., Шереметьев В. М., Маслаков Н. А. и др. Грязевые вулканы Керченско-Таманского региона. — Краснодар: ГлавМедиа, 2006. — 176с.